R. Simon

1

אלא יקצר. כל ברכה וברכה: דלית בה מלכות שמים. לון מלך העולם ובברכות של ר"ת: כ"ג והרי ברכת המזון לפניה דאית בה מלכות שמים כו'. לימנו מחברינא שאני תפלה דלית בה מלכות שמים. קבלה מלכות שמים כדאיתא בק"ש שמקבל עליו אם הסם לאחון ולמלך מיוחד ולהלי לישנא גרסינן והרי תורה אור

ברכת המזון לאחריו דלית בה מלכות שמים ולשון זה נראה שהוא מיקר מדמשני ליה אלא ק"ש וברכת המזון דאוריתא והלי לאלמרו עסקינן ולא לישנא קמא הא לא מיירי בברכת המזון לאחריו בדאתקפסיה דלהדרי תלמודא עליה אלא ק"ש וברכת המזון דאוריתא כו'. ואית דגרסי הכא אלשון קמא ק"ש דרבנן היא אלא ק"ש דאית בה מלכות שמים וברכת המזון דאוריתא לאפוקי תפלה דרבנן ואין בה מלכות שמים נמלן דגרס הכי מתרצינן לקמן בשבח ונקומץ נדבכי מורה כתיב כי שם ה' אקרא. כשבא משה לפתוח בדברי שירה אמר להם לישראל מי שנתן תפלה ותפס עמו לאחרי אמן כי שם ה' אקרא ברכה אחת הבו גדל לאלהינו נאמן כמי מפרשי לה בתמכת יומא (דף ג.) שאינו טעון לפניו. *כלומר אלא מצוה לו מקרא מפורש לברך לפניו טעון לאחריו. כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת: תורה שטעונה לפניה. כדאמרן: איכא למפרך. בתרייהו כשאתה בא לגמוד תורה מן המזון אינה לומרך מה לתורה שכן מי שכשאתה בא לגמוד מזון מן התורה אינה לומרך מה לתורה שכן מי שהעולם הכא: ק"ש דרבנן. לקמן פריך לה: אמת ויציב דאוריתא הוא. שמזכיר בה יציאת מצרים דמזוגא דאוריתא היא דכתיב למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים (דברים טז) דאית בה תרתי. יציאת מצרים ומלכות שמים: חזור וקורא ק"ש. קמבר ק"ש דאוריתא היא: ולואי שיתפלל אדם כל היום. והלכה גדולה פסק הלכה כרבי יוחנן בספק והלכה כשמואל גדולה התפלה מהו שיגמרו. אם הברכה אם מזכר בתפלה שבעה: יחיד ויחיד בשהתפלל תפלה היה יחיד ובשעה שהתפלל והתחיל להתפלל היה יחיד:

ומתפלל ורבי יוחנן אמר *ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו: ואמר רב יהודה אמר שמואל *יהא עומד בתפלה וגומר בתפלה פוסק ואפילו באמצע ברכה אינו והאמר רב נחמן בר יונתן מעיה הני בני בי רב דטעו ומרבי דחל בשבת מהו שיגמרו ואמר לן *גומרין כל אותה ברכה הבי השתא התם גברא בר חיובא היא ורבנן הוא דלא אטרחוהו בשום כבוד שבת אבל הכא הא צלי ליה: ואמר רב יהודה אמר שמואל *התפלל ונכנס לבהכ"נ ומצא צבור שטתפללין אם יכול להדש בה דבר יחוור ויתפלל ואם לאו אל יחוור ויתפלל וצריכא דאי אשמעינן קמייתא ה"מ יחיד ויחוד אבל

אמר כבר שתיקן מ"מ שמא אמר קש ולא אמר אמת ויציב שם יכול להיות ועתה כשיאמר אמת ויציב תמיד שמא לא קרא לא זה ולא זה כיון דספיקא הוא טוב הוא לו שלא יברהוהו רבנן לחזור שניהם אבל אם יאמר ק"ש לון ג' תקנה גמורה כל כך דשמא קרא ק"ש אחרת ולא יצא כלל כמה בשעה אחה ואם כדור שלא אמר כבר ק"ש אם כן לא אמר אמת ויציב בלא ק"ש ואם כן כשיאמר מפתה ק"ש לא תקן כלל ולא יצא מדי ספק עד אמר הרא"ש שמעון דמייתי ספיר שלוש מטפסן אלא מאמת ויציב אבל כבר הוא שקרא ק"ש ואמילו הכי הוי אמת ויציב ולא יצאה ק"ש ואמילו הכי אם כן לא הוסיר כלל ליאמר מגרים ובולה מילתא דיליאה מגרים קבי ליה אמת ומשמיע לו לא אמר לא אמר ולא אמר ויציב ולא אמר ויציב הוי מעשה מגרים ומלכך הוי פרשת ליאה ולא אמר לא פרשת ליאה ולא אמר ויציב הוי מעשה ליאה מגרים ומלכך הוי פרשת ליאה ולא אמר לפי דמעשה אמת ויציב הוי מעשה מגרים ומלכך הוי פרשת ליאה בכלל אמת ויציב:

דאמרינן לעיל בפרק קמא (דף ב.) בעבר משה דכתיב ובשבבך אמתכתא בעצמה הוא *):

ורבי יוחנן אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום. אמר ר"י הלכה כרבי יוחנן והוקמה בספק התפלל *אבל ולואי שהתפלל לא *אבל הכא מסכמת לא פליג אהא דאמר רב יהודה אמר שמואל כשמוך ומזכר שהתפלל פוסק וכו' וכן אם יכול לחדש דבר בתפלה:

*) (מיכל תיבי פשוטה לא כ"ב ד"ה ובכי יתום: מנאמה מנ כ"ב ד"ה ומאמר)

עין משפט גר מצוה

לו א מיי פ"ב מהלי ק"ש הלי ג: סמג עשין יט טור ש"ע סי"ס סי' קז:

לז ב ג מיי פ"י מהלי תפלה הלי ו: סמג עשין יט טור ש"ע סי"ס סי' קי סעיף יט:

לח ד מיי שם הלי ו: סמג שם טור ש"ע שם סי' רפט סעיף ב:

לט ה מיי פ"ג מהלי תפלה הלי ט: סמג שם טור ש"ע שם סי' קי סעיף ה:

מסורת השים

בוסף רש"י ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא. פרוש כגון מלכות שמים ומדור רש"י סי' מחר"ו סי' ר"ל

ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו. הלון נתפלה ישתדל פרוש בדבה ובפסוקים נד ב.

מכילתא דר"י פ' בא ובקבן דף מח: פ"ם

הגהות הבית

(ה) גמ' אמר ר' יוחנן אמר רב מנין לברכת המזון: (ב) שם שם המזון. ר"ג עיין לקמן בגי' אמה אמלוכ מנף דף מח:

(ע"ל רב יהודה אמר שמואל וכן ליתא בגרסא ונגרס ש"ס)

אמרים דף מ:

ולכך פוסק לקמן בגי' ד"ה מפסן.

גליון השים

גמ' מיס מוה ויקרא. מ"ר בנבנים יוכב נמכל פיב ר"ל ר"ה נמשלם: עם פיס ק"ס דרבנן. מ"ר נבלה מ"ם ב"ל פוסק ד"ה וכן כיב ר"י שאמרו מכל כמאה המחמרים בסוגיה ובשמה לב ס"ע ד"ה ודכי ובמאמר מנ ב"ב מוכ: ד"ה ולא: הרגיש ד"ה אלוש מי: מלוכר אלא מוש. ויעיש כוב כלים מה ב"ב ומיין כלים ד"ק: הוסיף ד"ה ד"ה מ' לגל ולולי המכלל. מ' לקמן בב ב"ל מכ: ד"ה מפני:

רבנו חננאל

ופליגא אליבא דרב חסדא דקרית שכבא מן המחרה. קשאמר ודברת בם ואית בה נמי מלכות שמים שנאמר שמע ישראל יי אלהינו יי אחד. ובדרשה הסמוך לאחריו מדאורייתא שנאמר ואכלת ושבעת וברכת. לפיכן קורין שמע ומברכין ברכת המזון לאחריו. לאפוקי תפלה דהיא מדרבנן ודלכות שמים נמי לית בה. לפיכן לא יתחיל ואם התחיל יקצר. ואשבחן ברכה תחורה לפניה מדרבנן כי שם יי אקרא הבו גדל לאלהינו. ואיתנן ברכה התורה לפניה ולאחריה מן המזון. וברכת המזון לפניו מן התורה ונדחה. ועלתה כי ברכת התורה לאחריה וברכת המזון לפניה שהיא מדרבנן נינהו. ור אלעזר אמר שפך קרא ק"ש שפך לא קרא תחור וקוראה ק"ש שפך התפלל שפך לא התפלל אינו חוזר ור יוחנן אמר ולואי

ערוך

ר"ש ר"ל כו' אלעזר דהא קרא ובדברת בם בק"ש דכתיב ליה. אפי' ב"ש ס"ד ר"ש ליה. דלכן אע"ג דיבי אלעזר לגבי שמואל דכתיב ליה אם בל חיום בלי. כהא נמי כו' אלעזר ר"ל דאע"ג דר' יוחנן בבר. לא פליג עליה בהדיה דאמר חוזר ומתפלל. אלא דהואי שיתפלל כל היום קאמר. כמלל שאם לא עשה לא עבר. ומשלמינה בדיבר מתרלוקות ביום כפורים ובה הסכמה סלו אמר. דר' יוחנן. ומקשינן ובי אמר ר' יוחנן השתא באב אינו כתענית צבור (נרן) ובי עד הבא בתפלה נעילה כתענית צבור הוכה. ובזה השתא באב אינו כתענית צבור. הנד אפי' תפלה נעילה דחי אותה בע"ב. וכ"ב תפלת שחרית ותפלת המנחה. דאמר רב"ל פר' תפלה השחר כנגד עובר בשום בל תוסיף. ותפלת ערבית הא ק"ל כיב דאמר רשות. ואע"ג דהיא רשות. אשכחינו דהוה מצלי ליה. בדוד כתיב ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהימה. ובדניאל כתיב זמנין תלתא ביומא ביומא וכו'. וקרבא לן דכל דיבר דפלגי רבנן אחדדי הלכתא בוחדה. ואפי' תלמיד בחדי ודיבר. בכר מפרש ר"י דניאל דמסני תלתא ערבית שהיא רשות דבהדיא קא חשיב תלתא. בכלל תלוה לן לא חובה הוא רשות כי כתני תלתא. ועוד מדקתני רב יהודה בשמיה דשמואל דיבי עובר בתפלה ונוכר שהתפלל פוסק אפי' באמצע ברכה. ס"ד דהכי פוגיא דשמעתא דלית לן בקלרי קלותא יתיבתא דקא ליבא מאן דפליג אהא דשמואל. ועל כגון דא אמרינן דבר הלכה מענינו. ה"מ בצבור דתפלה תפלה נדבה. ועוד זאת דבשעה דשמואל דאבר התפלל בחיד ונכנס לבהכ"נ ומצא צבור מתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלה יתפלל ואם לאו אל יתפלל. דאי מחיים בה (ההתם) בשם הבא.

בדרגין מלמיד רבנו התיג.

בדרג בהלכה ומשמעות בהשקפה

היפה ואם כן לא נוכל למנות מצות עשה להפרים תרומה בלבד שהרי כל מצות עשה שבאו בתורה הם מצות לעשותם לכתחלה והפרשה בלבד אינה מצוה שנעשה אותה לכתחלה אם לא נצטרף עמה שיפרים מן היפה, וזה הנכון לכל המעמיק בעיון, עיין עוד ביכמות פ' האשה רבה (דף פ"ט) בגמ' דהולד ממזר: (מצוה י) נראה לי כי מה שלא מנאה הרב הוא לפי שמאמרם זה עובר בעשה אין פירושו שיהיה עשה בהקרבת הבהמות רק שיש לו איסור בהקרבת החיה כעובר על עשה אחד מאותם שבאו בתורה, וכבר גליתי דעתי בזה למעלה פעמים רבות. ומה שאמר עוד שהרב הביאה בחבורו הגדול, הנה הרב שם לא הביאה בחשבון המצות שהרי כשמנה המצות שהן בהלכות אסורי מזבח לא כתב מצוה זו אבל הביאה לומר שעובר בעשה והעשה הוא כאשר הערותיך: (מצוה יא) נראה לי כי מה שלא מנאה הרב הוא לפי שאין פירוש מאמרם של אלו הבא מכלל עשה עשה שיהיה מצות עשה רק שעושהו כעובר על עשה וכבר הערותיך על זה פעמים רבות:

(מצוה יב) נראה לי כי איני צריך לכפול לך יותר פירוש זה המאמר כי כבר הבינותיך פירושו פעמים רבות:

(מצוה יג) נראה לי שמה שלא מנאה הרב הוא לפי שחיוב הריגת גואל הדם את הרוצח הוא אחד מדקדוקי מצות הריגת הרוצח המוטלת על הב"ד, כי המצוה היא שידונו אותו למיתה ויהרגוהו וע"י מי ע"י גואל הדם וכמו שכתב הרב בפ"א מהלכות רוצח ושמירת נפש. וז"ל מצוה ביד גואל הדם להרוג את הרוצח שנאמר גואל הדם הוא ימית הרוצח וכל הראוי לירושה הוא גואל הדם לא רצה גואל הדם או שלא היה יכול להמיתו או שאין לו גואל דם ב"ד ממיתין את הרוצח בסייף עכ"ל. וכבר הסרים לנו הרב בשורש ז' שאין למנות דקדוקי המצוה, ומצאתי אח"כ שגם בעל ספר הרקיע הלין בזה האופן בעד הרב בפרשו מצות עשה קל"ח. ומה שאמר עוד הרמב"ן (א) שיש מי שפירש הבריתא דסנהדרין ברוצח שוגג ושאינו נכון, הנה רש"י היה אחד מהם שפירשו כך שם בגמרא. אמנם אמת הוא כי פליאה דעתו ממני שהרי הוא בעצמו כתב בפירושו על התורה בפרשת מקצי שמפסוק או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות ולמעלה מדבר בהורג במזיד, והנה פסוק גואל הדם ימית את הרוצח למעלה ממנו אמור, ושמא נוכל לומר כי מה שרש"י פירשה בשוגג הוא מוכרח מלשון הבריתא שאומרת מצוה ביד גואל הדם רק המצוה היא על הב"ד להמיתו ביד העדים כמו שכתב יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו. ואין לומר שבריתא זו מדברת כשאין הרוצח תפוס ביד הב"ד שא אומרים מצוה ביד גואל הדם לרדוף אחריו, שהרי אין בפסוק מוזכר לשון רדיפה כלל וגם שנאמר בו בפגעו בו, הנה הם פירשוהו אוהרה לב"ד שיעמידו לו גואל כדי שיהרגהו וא"כ עשו בפגעו מלשון מיתה כמו לך פגע בו. ומה שכתב רש"י בפירוש התורה שלו כי מפסוק או בכל אבן וגו' ולמעלה מדבר בהורג במזיד, היינו דוקא בפסוקים שנאמרו ברוצחים אבל פסוק זה בגואל הדם נאמר וגם שאבל הורג במזיד נאמר עירוב פרשיות כמוב כאן. ומה שאמר עוד (ב) כי דעת הרב שלא מנה זאת המצוה היה לפי שגם הוא פירש ההיא דסנהדרין בשוגג, נ"ל שהוא פירשה במזיד והראיה שהביא פסוק זה של גואל הדם ימית את הרוצח גבי ההורג במזיד, וכמו שהבאתי למעלה לשונו:

(מצוה יד) נראה לי שמה שלא מנאה הרב הוא לפי שאיסור הנאה בבגד המוגנע הוא חלק מחלקי מצות דין הבגד שנראה בו לרעת וכבר ידעני משורש י"ח שאין למנות חלקי המצוה. ומה שאמר הרמב"ן שישיבת בדד נמנה בפני עצמו, אנכי לא ידעתי מי מנאו לעצמו אם לא היה הוא ממש שהרי הרב במצות עשה ק"א בסמ"ק שלו כלל כל דיני טומאת מצורע ביחד וגם הסמ"ג כללו במצות הנהגת המצורע כמשפטו במצות עשה רל"ה:

(מצוה טו) נראה לי כי דברי הרמב"ן צודקים בזה המקום, ולא ידעתי למה מצוה י שנצטווינו שיהיה כל קרבן שנקריב משלשת מיני הבהמות אשר הזכיר מן הבקר ומן הכשבים ומן העזים, ובגמרא מסכת זבחים בשליבי ממנו (דף ל"ד) אמרו במעלה איברי חיה א"ר יוחנן עובר בעשה בהמה אין חיה לא ולאו הבא מכלל עשה עשה ריש לקיש אמר אינו עובר בעשה, ההוא למצוה, והקשו עליה מברייתא שהיא שנויה בספרא ואמר מחיב רבא אילו נאמר קרבן לה' בהמה הייתי אומר חיה בכלל בהמה כענין שנאמר וחלב הבהמה אשר תאכלו איל לכי ויחמור תלמוד לומר בקר ולאן יכול לא יביא ואם הביא כשר הא למה זה דומה לאדם שאמר לו רבו הבא לי חטין והביא לו חטין ושעורין שאינו כמעביר על דבריו אלא כמוסיף על דבריו וכשר מ"ל בקר ולאן בקר ולאן אמרתי לך ולא חיה הא למה זה דומה לאדם שאמר לו רבו אבא לי חטין והביא חטין ושעורין שאינו כמוסיף על דבריו אלא כמעביר על דבריו ופסול מיובחת דרש לקיש מיובחת. ומתקיימו דברי רבי יוחנן במצות עשה הזאת, והרב כתבו בחבורו הגדול פ"ה מאיסורי מזבח:

מצוה יא שנצטווינו להקריב כל הקרבנות הבאים בנדבה או בחובה בין שני התמידין לא קודם תמיד של שחר ולא אחר תמיד של בין הערבים, והוא אמרו יתעלה וערך עליה העולה והקטיר עליה חלבי השלמים (זבחים ל"ג) עליה השלם כל הקרבנות כולן, ירצה לומר שמשעה שמסדר הכהן המערכה כאמרו ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר יעלה עליה העולה הידועה שהיא עולת הבקר ועליה יקטיר וישלים כל הקרבנות לא על התמיד הבא בערב וזו היא מצות עשה. ובגמרא פסחים (דף נ"ט) אמר בפירוש אין לך דבר שקודם לתמיד של שחר אלא קטורת ואין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא קטורת וגרות ופסח ומתוסר כפורים בערבי פסחים רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר אף מחוסר כפורים בשאר ימות השנה שטובל ואוכל בקדשים לערב, ושאלו בשלמא לת"ק אמי עשה דפסח שיש בו כרת ודמי עשה דהשלמה אלא לרבי ישמעאל מכדי האי עשה והאי עשה מאי אולמיה דהאי עשה מהאי עשה. והנה למדנו שיש בזה מצות עשה כלומר שהמקדיש או המאחר קרבנו לזמנים המוכרים עובר בלאו הבא מכלל עשה שהוא עשה:

מצוה יב שנצטווינו בכבש הנשחט ביום ארבעה עשר בערב שהוא יאכל בלילה לא ביום משעת שחיטתו והאוכל ממנו ביום כזית מלבד שלא יגיע ידי מוכתו יש לו באכילתו עבירה וחטא במצות עשה. ובשני מפסחים (דף מ"ח:) אמרו אכל כזית בלי מבעוד יום כזית גא משחשיכה חייב ותקרו ואמרו תנא קמא בלי דומיה דנא מה גא בלאו אף בלי בלאו בשלמא גא דכתיב אל תאכלו ממנו גא אלא בלי מאי טעמא דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הוה ביום לא הוי לאו הבא מכלל עשה הוא וכל לאו הבא מכלל עשה עשה, ואמרו אמר רב אסדא הא מני רבי יהודה היא וכו'. ואין הלכה כרבי יהודה אבל ההלכה היא שהוא עובר בעשה כלומר בלאו הבא מכלל עשה שהוא עשה:

מצוה יג שנצטווינו בענין הרוצח אחר שנתחייב מיתה בדין שיבקשנו גואל הדם וירדוף אחריו וינקום נקמתו ממנו שיביא אותו לב"ד ויומת כמשפטו או שילקח אותו הגואל אם לא יוכל לו ב"ד ואם אין לו גואל הדם שיעמידו לו ב"ד אדם ממונה מהם לרדוף אחריו ולהיות גואל דמי הנלקח, והוא אמרו יתעלה גואל הדם הוא ימית את הרוצח בפגעו בו. ובשני מסנהדרין (דף מ"ה:) אמרו גואל הדם הוא ימית את הרוצח מצוה ביד גואל הדם ומנין שאם אין לו גואל הדם שב"ד מעמידין לו גואל מ"ל בפגעו בו מ"מ. (א) וכבר ראינו מי שפירש זה ברוצח שוגג שילא חוץ לעיר מקלטו ושזה נאמר לדעת רבי יוסי שאומר (מכות י"ב) מצוה ביד גואל הדם ורשות ביד כל אדם, ואין כן אלא כר' עקיבא דאמר הרשות ביד גואל הדם וכל אדם חייבין עליו. (ב) וגם זה היה דעת הרב שלא כתב המצוה הזאת, אבל הפירוש הזה אינו אמת שזה הכתוב גואל הדם ימית את הרוצח בפגעו בו ואם בפתע בלא איבה הדפו וגו', זה דבר ברור אינו נעלם מכל מסתכל בענין:

מצוה יד שנצטווינו להרחיק מליהנות בבגד שנראה בו נגע צרעת ונטמא. והוא אמרו יתעלה צרעת ממארת הנגע טמא הוא ודרשו בספרא צרעת ממארת תן בו מארה אל תהנה בו אין לי אלא מוחלט מוסגר מנין תלמוד לומר כי צרעת אי מה מוחלט אם קצלי ועשה ממנו מוכין טמא ואסור בהנייתו יכול אף המוסגר כן תלמוד לומר הוא, והנה הנהנה מן הבגד המזכר עובר בעשה וכן בבית המנוגע, ובשליבי ממסכת ערלה בגמרא דבני מערבא אמרו אבנים מנוגעות שעשאן קיר אים תניי תני עלו מידי טומאתן ואים תניי תני לא עלו מאן דאמר לא עלו אסורות דכתיב צרעת ממארת תן בו מארה אל תהנה בו רבי אבהו בשם רבי יוחנן כל הנשרפין אפרן מומר חוץ מאפר ע"ז היתיב רבי חייא ברבי יוסי קומי רבי יוחנן הרי אפר הבית אינו נא מחמת ע"ז ואיתמא אסור אמר ליה שנא היא דכתיב נחילה. ודבר פשוט הוא שזו המצוה אינה נמנית עם משפטו הצרעת מצוה אחת כי אין זה ענין לדין הטומאה והטהרה אבל הוא דין מיוחד בפני עצמו כאשר שבתו בדד מחוץ למחנה נמנה מצוה בפני עצמה וק"ו הדבר:

מצוה טו שנצטווינו להודות לשמו יתברך בכל עת שנקרא בתורה על הטובה הגדולה שעשה לנו בתתו תורתו אלינו והודיענו המעשים הרצויים לפניו שבהם נגאל חיי העולם הבא, וכאשר נצטווינו בברכה אחר כל האכילה כן נצטווינו בזו. ובפרק ג' של ברכות (דף כ"א) אמרו מנין לברכת התורה לפניה תן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו ורצה ללמוד ברכת המזון לפניו שיהיה מן התורה ק"ו מה אמר ומה תורה שאינה טעונה לאחריה טעונה לפניה מזון שטעון לאחריו אינו דין שטעון לפניו, ומשיבו על זה מדרך הפרכות מה לתורה שכן חיי עולם ועוד דתנן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו. ואפלגם בזה שכיון שבעל הרי אינו מברך לפני המזון והוא מברך לאחריו נלמוד שברכה לאחריו בלבד היא מן התורה ולפיכך אינה בעלה מפני מקנאתם

מאימתי פרק ראשון ברכות

יא:

עין משפט נר מצוה

נד א מרי פ"ט מה"ל ק"ש ה"ו ופרה"ש פ"ה מה"ת פ"ב ה: נה ב מרי שם פרק"ש ה: יט פרק"ש פ"ה מה"ת פ"ב ה: נו ג מרי פ"ט מה"ל פט"ה מה"ל פ"ה מה"ת ה: נז ד מרי שם פרק"ש ה: נח ה מרי שם פרק"ש ה: נט ו מרי פ"ט מה"ל מתניתין מה"ל ה:

ורבנן אמרי לתבא עולם וכו'. הלכך מקיש עומר בשחרית לתבא רבה ובערבית לתבא עולם: **שכבר** נפטר בתבא רבה. פר הלכך ומקיש לתלמוד לומר שכבר נפטר בתבא רבה. [הא] שנה מל לתר פירוש לתלמוד שלמד מיד כתוב מקום. וגמל להרב ר' יצחק כגון לא שלין לא שמרן מיד לאחר הנלה הסמר שלא מרוזין והולכים כך בלא נמוד עד תחלת היום לא יותר מתחי לא לא מכרכין ברכת התורה פעם אחת כשלא מתחילין ללמוד. והסיב ר"י דלא קיימה לן כאותו ירושלמי הלילו ומר' שלא לא אמרו ולא צריך לתלה ללמוד. ומוד אמר' לפי הירושלמי דוקא תבא רבה דלא אי עיקר ברכה לברכת התורה דעיקר תבא רבה רבה (ז) לקיש נתקן וכשכל היא לא נפטר מברכת התורה אלא אם לא ילמוד מיד ונם לא יעשה הסמר הדעה. אבל ברכת אחר בחר בנו וברכת לעסוק בדברי תורה שהן עיקר לברכת התורה שנברה כל היום. ותיש מאי שנא מסוכה שצריך לברך על כל פעולה ופעולה ליבר בסוכה. וי"ל דשאני הוה שלוט מיתים דעתו דכל שעה אדם מתחייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והו' כמו יומב כל היום בלא הפסק. אבל אבילה בסוכה יש שעה קבועה. ותיש מפני מה לא מברכין ליבן בסוכה. ויל דברכה דאבילה שמברכין ליבן שמרתו. לא מבוס שתא לא ייבן והו' ברכה לבעלה שבריו אין ליבן לעבן כל שעה שרוצה. והיה אומר ר"ת כשחרים (שחרים) ללמוד שלא לברך ברכת התורה מפני שברכה התורה של אמצע שחרים שוברים עד שחרים אחרים ולא נהרגים. ולא נהרגים עמר' לתלמוד ומתפרנסים ומנהנים מן הצדקה (ס"ל ל: ס"ל) אבל דאמרי' בחגיגה (פ"ד ל' ס:) שאם פעמים כיום כהגיגים עשלין כפיסם וכו' ואי"ל הוא ליה לאחרי ד' פעמים אחד לפני הקטרה ואחד לאחר הקטרה אלא בלא נטילות כפים אמרו ברכת הגיגים כמו שלו אומרים: משם

גליון השים

בגמ' נפטר מ"ר ס"ב מה"ל ק"ש ומפרק מ"ר שם ומפרק מ"ר מ"ר מ"ר

[ב] שתים לפניה (ג) ואחת לאחריה (ד) אחת ארוכה *ואחת קצרה. (ה) מקיש מלך לכהן לומר לך מה כהן לקבל בקול רם אף מלך בקול רם. מה מעשה שבבר נפנה בברכה רבה. (ו) אמר אביי רב יהודה אמר שמואל הכהנים נכנסו בשלום ויצאו בשלום. אמר רב יהודה אמר שמואל (ז) אחת רבה ואחת מעין שלש. אמר רב אלעזר לא אמרן אלא בברכה רבה אבל בברכה מעין שלש אין. (ח) ורבנן אמרי אחת ואחת מעין שלש. ומה הן אומרין אחת ברכה רבה אבל בברכה מעין שלש אין

(5)

כאברהם בשביל שיש יכול לברך. אבל רביעי מה הביא לו שבל מלות פירה שביעי (ד"ח שמקיים) הדם מעבודה לבשרה כגון שור ושיה וכגון. ברכת לוקב בשביל שבריך אבר הבעודה פירות מלברך עליהן. (ה) ולדברי אלעזר הסיה דעתו מלינו בגון שיהא לאלהים ושב מלך אין לריך לברך. כל שבן מי שדעתו מרוח על לימודו [ד] אם יהא לאלהים ולעשיהו לא הי הבסק: אמר שבשביל לומר קדוש שלך בגיה הבאבה וכיוב על הבוריה. בשקולה פרשת קרבנות בגיה הבאבה אינו לריך לחזר ולברך. ואלו"ם שלוה שקולה בוריה חוזר ומברך אבר בתר בגו אלו"ם בבר בוריך על הבריות קודם פרשת קרבנות לא דמי. דאותה ברכה מתקה על קריאתו בגבור (ה) כמו שמתקה ברכה לתחריה ומו שהקה אבר בתר בגבילים לאבילה: אמר רב הונא (ד"ח) אמרה רב לעולם לא לריך לברך. לחרים אינו לריך לברך ר' אלעזר אומר אף לחרים לריך לברך. אמרה אין לריך לברך. רבי יוחנן אומר אינו לאבילה לריך לברך. גמרתא לן לריך לברך. ורבא אמר אף לעולה לריך לברך דאמר רבי חייא בר אבי זמנין אביאלן הוה קלומנא קמיה דרב ורב אמר לבלבלה בוריה. אמר רב יהודה אמר קדשו במלוהו ולשו על ידי דברי תורה. (ה) ויש מקומות לומר (ה"ה) לעסוק בדברי תורה. רבי יוחנן אמר קעבד לא ר' אלעזר אמר הכרבה בפנו ובפיהה עמך בית ישראל ובריה אמתו ולמלאתו ולמלאך עמך בית ישראל אלו ובוני שמך (ה"ב) [ה] ולומדי תורתך [ה] ברוך אתה ה' מקדש הבריות ויש מקומות שהמתפלל בלא"ו המלבד תורה לעשה ישראל. ואפי' מה שבעיל ל"ה לבדם בכל מיכה שבריות קדוש (ה) אמרו אבר אמר רב אבא אמר רב אבא אמר רב אבא

ה. כריתות שם דף ל"ל [ע"ש]:
ו. [מגילה] שם:

הגהות והערות

ה) תוספת מהדורת למברג תקל"ו ע"פ יד מפרים:
ו) עיין סימן קמ"ד [סעיף ל] (בליון כ"א):
ז) בחידושי הרשב"א נדה מב, ל ד"ה הא, גרס כשם ר"י בעל התוספות "שלש עונות שלמות". אך עיין שם בדף לג, ל ד"ה ופולטת, שגרס כשם תוספות "שם עונות שלימות". וכ"ה בתורת הבית האחרון בית ז שער ה [נה, ב] כשם ר"י בעל התוספות. ועיין בתורת השלמים סימן קלו ס"ק טו שהתקשה בזה, וכתב שאם כוונת הכסף משנה להרשב"א משאנן, גם בירושלמי בפ"ח דמקוואות מ"ג הוא ו' עונות. ול"ע. וכן העיר בדרכי יוסף אות ז, וביו"ד סימן קלו אות ג, וכתב שטעות סופר וא"ל הרז"ה ולא הרשב"א:
ח) תוכן ע"פ מחלת השקל. ועיין נתיב חיים והגהות הגר"פ בילקוט מפרשים:
ט) בנראה כוונתו "מנהג פרגג", שהוא מקומו של המליה רבה:
י) בוונתו לתקן שמהדורת דיהרנפארט תס"ב עד מהדורת פראג תקמ"ה כתוב בת"א "ועבי"ד":

ב) השלישי [שמות יט, ו] עד סוף הסדר [ד] ומפטיר קורא בשני וביום הכבורים [במדבר כח, כו] והו [ה] ומפטיר
(ג) במרכבה דיחזקאל [יחזקאל ו] ומסיים בפסוק [שם ג, יב] ותשאני רוח ו':

ב ו ביום השני קורים בפרשת א כל [ה] הבכור [דברים טו, יט] עד סוף סידרא [שם טו, ח]

להא קיימא לן דבעי לפרושי ו' עונות כמו שכתוב ביורה דעה סימן קל"ו [סעיף יא] (וכמדומה שראיתי קושיא זו בחיו פוסק), ולדידן לעולם שבועות בו' בסיון. ובאמת הרמב"ם פרק ה' מהלכות מצות הטומאה [הלכה יא] פסק דאין צריך לפרוש רק ג' עונות, וכתב הכסף משנה דגירסת הרמב"ם [פירוש המשניות, מקואות פ"ח משנה ג] והרשב"א [חכמים שבירא להו ג' עונות ופסק כוותייהו, ע"ש. ולא"כ מנהגינו הוא על פי הרמב"ם, ומה שכתוב ביורה דעה כר' יוסי היינו לחומרא. ומה שקשה עוד דהתורה ניתנה ביום ג"א לספירה, דהא יצאו ממצרים ביום ה' [שבת פו, ב], והתורה ניתנה בשבת [שם פו, ב], כבר תירץ העשרה מאמרות [מאמר מקור דין ח"ב פרק טו] דבא לרמוז לנו יום טוב שני של גליות. ולפשר דהיינו דקאמר [שבת פו, א] יום א' הוסיף משה מדעתו. ואין כאן מקומו. בליל שבועות אין מקדשין על הכוס עד לאחר הכוכבים, דכתיב [ויקרא כג, טו] תמימות תהיינה (עמק הברכה ליקוטים, חג השבועות עמוד רסד ומשאת בנימין מרדכי דיינים, או"ח אות ד). איתא בזוהר [בראשית מ, א; ויקרא לו, ב ואילך] שחסידים הראשונים היו נעורים כל הלילה ועוסקים בתורה, וכבר נהגו רוב הלומדים לעשות כן. ולפשר לחת טעם על פי הפשוטו, לפי שישראל היו ישנים כל הלילה והולכך הקדוש ברוך הוא להעיר אותם, כדאיתא במדרש [שיר השירים רבה פרשה ו אות ט; פרקי דרבי אליעזר פרק מא], לכן אנו צריכים לתקן זה. ז ויעיין סימן ד' סעיף י"ג שבבוקר אין לברך על נטילת ידים, וגם אין לברך על טלית קטן כמו שכתבתי סימן ח' [ס"ק כא]. ז ולענין ברכת התורה אני מסופק, דבסימן מ"ז סעיף י"ב כתב אף אם למד בלילה וכו' אין צריך לברך כל זמן שלא ישן, משמע דאם נעור כל הלילה אין צריך לברך ביום שלאחריו, וכן משמע בגמרא פרק ד' דסוכה [מה, ב] סוכה דלא מפסקי לילות מימים אין צריך לברך על הסוכה אלא פעם אחת, כל ז' ועיין סוף סימן תרל"ט [ס"ק יח]. מיהו קשה דהא אנן קיימא לן שינה ביום לא הוי הפסק, אפילו שינת קבע, ואם כן י"ל דגם בלילה השינה לא הוי הפסק, אלא שמתחלה אין דעתינו לפטור רק ליום ולילה אחד, וכשקם בבוקר קודם עלות השחר אזי נתחדש ליום שלאחריו. תדע, דהא לר"ת [ברכות יא, ב מוספות ד"ה שכבר] אין צריך לברך קודם עלות השחר דנפטר בברכה של אתמול עד שיאור היום, א"כ לדידן נמי י"ל כיון שנהגין לברך כל יום ברכת התורה א"כ מעיקרא לא היה דעתו לפטור רק ליום ולילה, ולכן צריך לברך ברכת התורה כשיאור היום, וכן נראה עיקר, אך הרואה לחת טעם ידי ספק ישמע ברכת התורה מאחר ויתכוין לצאת ידי חובתו. ויעיין סימן רל"ה דצריך לקרות קריאת שמע אחר לאת הכוכבים, כיון שאין קורא על מטתו. ואיתא בכתבים [פרי עץ חיים שער חג השבועות פ"א הגה"ה ב] שאם חל ליל עבילה בשבועות ישמש מטתו. כתב המשאת בנימין סימן ו' בשבועות קורין בטעם העליון שיש בעשרת הדברות, ובשבת פרשת יתרו קורין [ט] בטעם התחתון. ואז [בשבועות] [י] הוי לא תרצח סוף פסוק וקורא הלל"י בקמ"ץ, והוא הדין שאר סופי פסוקים או אתנחתא, וכשקורא בטעם (העליון) [התחתון] [יא] אז קורא לא תרצח הלל"י בפת"ח, ע"ש. ובחזקוני פרשת יתרו [כ, יד] כתב שבעלרת שהוא דוגמת מתן תורה ומתרגמין הדברות קורין כל דבור לא יהיה לך ודבור זכור בנגינות גדולות, לעשות מכל אחד פסוק אחד, ודברות לא תרצח בנגינות קטנות, אבל בשבת יתרו קורין לא יהיה לך וזכור בנגינות קטנות, ולא תרצח וגו' בנגינות גדולות לעשותן פסוק אחד, כי לא מצינו פסוק בתורה מב' מינות, וגם באנכי וגו' יש נגינה גדולה, ע"ש. ובספר אור תורה [שמי יהוה יא, ב] כתב, היחיד קורא התחתון, ובלבור קורא העליון, וכן כתב הכותב בעין יעקב בירושלמי פרק ו' דשקלים [מות לג, ע"ש]: א כל הבכור. ואם חל בשבת מתחילין עשר תעשר [דברים יד, כב]:

חק יעקב

[ה] ומפטיר במרכבה. ונהגו להפטיר דוקא גדול וחכם, וסמך לדבר [חגיגה יא, ב] ולא במעשה מרכבה אלא אם כן הוא חכם ומבין מדעתו. וכתב גיסי הרב בספרו אליהו זוטא [ס"ק ד] ואומרין אותו בעמידה, עכ"ל:

שערי תשובה

תצד (ב) השלישי. עיין באר היטב. ועיין בפנים מאירות [ח"ג] סימן ל"א החזיק המנהג. ועיין בקונטרס שערי אפרים שער ד' סעיף ט"ו מה שכתבתי בזה:

באר היטב

(ג) במרכבה. ובזוהר כתב [בראשית מ, א] שהמלאכים הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית אם מקבלין ישראל את התורה מוטב ואם לאו הריני ממירן לתוהו ובוהו. ועוד, אחרי שהיה רב יוסף עניו מכל אדם, כדאמרינן בסוף פוטה משמת רבי בטלה ענוה אמר ליה רב יוסף לא מיתמי ענוה דאיכא אנא, ע"ש, וכאן התפאר דממתא נתינת התורה הוא עדיף משאר מינני, ואין זה מגדר ענוה. ולפי מה שכתבתי היה כוונתו כך במה דאמר מי לאו האי יומא וכו', דידוע מה שאמרו חז"ל [ענודה זרה ב, ב] ענוה מביאה לידי יראת חטא, וא"כ רב יוסף היה המעלה שהיה ענוי היה ג"כ המעלה שיראת חטא קודמת לחכמתו. וזהו שאמר ביומא דעלרתא, ר"ל ביום חמשים, עביד ליה עגלא תלתא ואמר מי לאו האי יומא דקא גרים, ר"ל אם לא היה יומא דעלרתא בהאי יומא אלא ביום ג"א לספירה, לא היה מוכח דיראת חטא קודם לחכמה במעלה ובזמן, ולא היה מעלה שלי כלום וכמה בשוקא. אבל השתא דיומא דעלרתא הוא ביום חמשים, ונתינת התורה היה ביום ג"א, קשה הקושיא, וצריך לחרץ כמו שכתב המהרש"א, ודו"ק. וכתבו האחרונים שמאחרין להתפלל ערבית בכניסת שבועות, כדי שיהיו תמימות ימי הספירה, ט"ז [ריש הסימן]: (ב) השלישי. כתב המשאת בנימין סימן ו' בשבועות קורין בטעם העליון שיש בעשרת הדברות, ובשבת פרשת יתרו קורין בטעם התחתון. ואז [בשבועות] הוי לא תרצח סוף פסוק וקורא הלל"י בקמ"ץ. והוא הדין שאר סופי פסוקים או אתנחתא. וכשקורא בטעם (העליון) [התחתון] אז קורא לא תרצח, הלל"י בפת"ח, ע"ש. ועיין הלכות קטנות [ח"א] סימן (פ') [ע]. ובספר אור תורה כתב, היחיד קורא התחתון, ובלבור קורין העליון, וכן כתב הכותב בעין יעקב בירושלמי פרק (ו') [ו] דשקלים, ע"ש, [מ"א ריש הסימן]. כתב הט"ז [ס"ק ג] ח"ל, מה שנוהגין במדינות אלו לקרות פסוק ראשון ואח"כ מתחילין אקדמות, יש לתמוה הרבה אאיך דשאים להפסיק וכו', ושמעתי מקרוב שהנהיגו רבנים מובהקים לשורר אקדמות קודם שיתחיל הכהן לברך על קריאת התורה, וכן ראוי לנהוג בכל הקהלות, גם ביאיר פתגם שאומרים ביום שני אחר פסוק ראשון של הפטרה ראוי לנהוג כן, עכ"ל, ע"ש. ואל תשגיח מה שכתב חק יעקב [ס"ק ג] בזה, וכן מנהג מדינת פולין. אבל בתשובת שער אפרים מלא או"ח סימן יו"ד האריך לקיים את המנהג, ושאין כח ביד שום אדם לשנות המנהג, וכן הסכים החק יעקב [שם], ע"ש. (וכן הסכים בספר אליה רבה [ס"ק ה]. ועיין שם לענין אמירת אוכין כפי מ"פ [הגא"א]): (ג) במרכבה. ונהגו להפטיר דוקא גדול וחכם. וכתב אליהו זוטא ואומרין אותו בעמידה. [חק יעקב ס"ק ה]. עיין מה שכתוב סימן קמ"ו [תשוב"ר, ד] ושו"ת דרך שמואל סימן רע"ו: (ד) הבכור. ואם חל בשבת מתחילין עשר תעשר, [מ"א ס"ק ח]:

הגאות מבעל שלחן ערוך בשלם
מכון ירושלים

Grünfeld, Simon

3

בעזהי"ת

ספר

שו"ת מהרש"ג

חלק ראשון

חלק אורח חיים ויורה דעה

מאת הרב הגאון הגדול וכו'

מו"ה שמעון גרינפעלד זצ"ל

ע"ה' אבד"ק בידסענטמיהאלי יצ"ו (במדינת אונגארן)

אשר השיב לשואליו אמרי אמת

והרביץ תורה ברבים והעמיד

תלמידים לאלפים

יצא לאור ע"י בן המחבר

וכעת הוצא לאור עולם על ידי נכד המחבר זצ"ל

יחיאל קערפעל

בן לאאמו"ר הצדיק המנוח ר' נפתלי קערפעל זצ"ל

וחתן הרה"ג מה"ר שלמה אליעזר ראטטענבערג

הלוי זצ"ל הי"ד דומ"ק דק"ק סעמיהאלי חתן מרן המחבר זצ"ל

שנת תירת רבינו שמעון לפ"ק

סימן סב

סעמיהמלו יל"ע. תער"ג לפ"ק.

לכבוד תלמידי הבי' המופלג הו"ם כ"ה **שלמה שפיטצער** נ"י בק"ק מונקאטש יע"א.

בדבר אשר שאלת במי שיעור כל הלילה שמבואר במג"א סי' תל"ד ובשו"ת מהר"ש שיק ח' או"ח סי' מ' שלכתחלה יש לו לשמוע ברכת התורה מאיש אחר ובאם א"א לו לעפי"כ יברך ברה"ת, ועתה שאלת בענין הנהוג באותן הנעורים בליל שבועות שלאחר שעלה עמוד השחר ומתחיל היום להאיר הם הולכים ליטן ולאסר כי מתירא'ים שלא ישנו עד אשר יעבור זמן ק"ש של יום לזאת אומרים ק"ש קודם השינה והם מתכוונים בזה לצאת ידי חובת ק"ש של יום, אם איש מהוגים לומר ברה"ת קודם אמירת הק"ש דכיון שכבר האיר השחר א"כ נתהייבו כבר בברה"ת ולפי"ז אפי' אם עדיין אומרים הסדר הנדפס לומר בלילי שבועות כגון שהוא עומד עדיין באמצע אמירת התרי"ג מצות וכבר האיר השחר ג"כ צריך להפסיק ולומר מקודם ברה"ת, או דלמא דלית לן בה ויכול לומר כל הנוסח וכן אפי' ק"ש של שחרית קודם אמירת ברה"ת, ורק אח"כ לאחר השינה בשיקוע אז יאמר ברה"ת ישאלת חוו"ד והנה יפה הערת בשאלה זו, ודעתי נוטה שם ביוכל לגמור כל הנוסח וכן יוכל לומר אח"כ ק"ש על סם לצאת בה ידי חובת ק"ש של יום אף בלי אמירת ברה"ת מקודם, ורק שיאמר ברה"ת לאחר שיעור משנתו ובאמת כן נהוג עלמא בשבועות ועצם הדבר נ"ל דהנה בש"ע או"ח סי' מ"ז היבא ב' שיטות בענין ברה"ת איך נתקנה דדעת הרא"ש והטור דהוא נתקנה על כל לימוד ולימוד כמו כל מצוה ולפי"ז אפי' באמצע היום אם כי' הסח הדעת בין לימוד לימוד כגון שיכן באמצע היום שינת קבע [דעסיקה בעסקים לא הוי בענין זה היסח הדעת אף לדבריהם משום דלעולם צריך אדם שיהי' דעתו על התורה, ורק שינת קבע יוכל להיות הסח הדעת בזה] צריך לברך מחדש על הלימוד שילמד לגמוד אח"כ, אבל דעת ר"ת אינו כן אלא דברה"ת דומה לשאר ברכות השחר שרק היום גורם החיוב ולא הפסק, ועפ"י הטעות הנ"ל ולא נזו הספק במי שנישר ולומד כל הלילה דהפסק והסח הדעת לא היה כאן אך מ"מ הרי יום אחר הוא, וזה הדבר בהיפוך דנדעת ר"ת דהיום גורם א"כ כיון שנעשה יום אחר צריך לחזור ולברך, אבל לדעת הרא"ש והטור כיון דלמד כל הלילה ולא הי' כאן הסח הדעת ממילא א"ל לברך, ובזכן ביום שינת קבע היא בהיפך דלדעת הרא"ש והטור צריך לברך ולדעת ר"ת א"ל לחזור ולברך, וא"ל עוד מ"מ ביאיכם, דלדעת הרא"ש והטור דהוא ברכת המצוה כמו ברכת שופר וסוכה ולולב ומצה א"כ אסור לגמוד כלל קודם ברה"ת דכמו דאין להניח תפילין קודם הברכה או להנטע מחזה קודם הברכה כמו כן אין לגמוד תורה קודם ברה"ת, אבל לדעת ר"ת **דאנן כאן אנינ גאנית** רק כמו ברכת השחר נהי

דגם לדבריו יש להקדים בבוקר לברך היכף ומיד ברכת התורה, וכדאיתא בגדרים דף מ"ז על שלא בירכו בתורה תחלה, ופשטות משמע דיש להקדים לברך ברה"ת קודם משחר ברכות, מכל מקום הוא רק מפני חשיבותה של התורה אבל מ"מ איסור ליכא אפי' באם לומד תורה קודם הברכה כמו דגבי שאר ברכת השחר אין איסור באם מקדים איזה דבר קודם הברכה כמו בדרך משל בברכת הטוב לי כל צרכי שנתקן על לביאת מנעלים ובכ"ז אין איסור באם לבש מנעלו קודם הברכה וכדומה לזה, והשתא נראה דבליל שבועות והדומה לה עדיף טפי לקרות ק"ש ולישן ואח"כ אחר שיעור משנתו יברך ברה"ת, משום שהרי מה שאנו רוצין לברך ברה"ת אף שהיינו נעורים ולמדנו כל הלילה הוא רק משום דהוסשין לדעת ר"א דסובר דברה"ת אינו כמו ברכת המצות דבעי' דוקא ביבר לעשייתן אלא כמו שאר ברכות השחר, וא"כ חשש היסיר בלימוד אין כאן דהרי לדידי' אין איסור בלימוד קודם ברה"ת, ולהיפך אם נברך ברה"ת קודם ק"ש ואח"כ ילך לישן שינת קבע נהי דלשיטת ר"ת לא יהי' בזה שום לד הסרון, מ"מ הרי לדעת הרא"ש והטור אחר שינת קבע אפי' אם השינה הוא ביום צריך לברך מחדש וכיון שאנו חוששין לכתחילה לדעת הרא"ש והטור שהרי מה"ע כתבו דאם אפשר לשמיע הברכה מאחר עדיף טפי והוא לצאת ידי שיטת הרא"ש והטור א"כ מה"ע עדיף טפי לומר ברה"ת לאחר השינה דכיון דהוא רוצה אח"כ לישן שינת קבע א"כ נכון יותר להמתין מלברך ברה"ת עד אחר השינה דבזה יצא גם דעת הרא"ש והטור הסוברים דלעולם שינת קבע הסיב הסח הדעת ולעולם צריך לברך אחריו ברכה"ת אפי' באם היא ישן באמצע היום, ולכן שפיר דמי לגמור התרי"ג מצות וכן לומר ק"ש של יום בלי ברכת התורה ואחר השינה יאמר ברכה"ת, ולפמ"ש נראה עוד לומר דגם זה שכתב המג"א דלכתחילה יש לו לשמוע ברכת התורה מאחר היינו דוקא במי שהי' נישר כל הלילה והינו הולך אח"כ לישן שינת קבע, אבל אם אחר שהי' נישר כל הלילה כשהאיר השחר ישן שינת קבע ואח"כ קם משנתו אזי מיתר לו לברך ברכת התורה אף לכתחילה וא"ל כלל לנדד לכתחילה לשמוע מאיש אחר כיון דבכה"ג איכא ממ"ש שהרי לדעת ר"ת הרי צריך לברך בכל בוקר אף כשנישר כל הלילה כמו שאר ברכות השחר ולדעת הרא"ש והטור דס"ל דברכה זו דומה לברכת המצות הרי לדידהו שינת קבע לעולם חשיב הפסק והסח הדעת וצריך לברך לדעתם אפי' כשישן כן באמצע היום וא"כ לכ"ע צריך לברך וכיון שכן למה לי להדר לכתחילה לשמוע הברכות מאחר, ועכ"פ לפי המ"ל נפשט שאלתך דעדיף טפי לומר ברכה"ת אחר השינה כדי שיהי' הברכה כדין אליבא

דכ"ע.

ועוד יש סברא לומר דכיון דעדיין לא היה הנץ החמה ומבואר בש"ע או"ח סי' רל"ה סעיף ד' דבמקום אונס יולא אז גם ידי חובת ק"ש של שחרית א"ל עדיין לא הוי יום גמור, וגם הרי מבואר במשנה במס' מגילה דכל הנעשין ביום לכתחילה המצוה דוקא אחר הנץ החמה וא"כ כיון שנעשה אמירת הק"ש עדיין לא היה הנץ החמה

מדיף עפי' להמתין עם ברכה"מ עד אחר הגן החמה, ואינו דומה ליגן בגילה דצריך לברך ברכה"מ כשניעור אפילו קודם הנה"מ, שהרי ביגן בגילה וניעור אח"כ צריך לברך אפי' הי' כשניעור גם קודם עמוד השחר, משא"כ בשניעור בגילה כיון דקודם עמוד השחר ודאי דמיתר לו לעמוד בלא ברכה"מ, כמו כן י"ל דמותר לו לעמוד אפי' אחר שעלה השחר כל שהוא עדיין קודם הנה"מ, ומשום דבלא שינה מיקר מצוה של ברכה"מ אינו אלא לאחר הנה"מ ודי"ל ומה שהקשית על הע"ז ביו"ד סי' ל"ב דכתב להוכיח דהש"ס

ס"ל כשיטת רש"י בפלוגתא שבין רש"י לר"י לענין התיכה שמקלתה בתוך הרועב מדכתב דאיסרת האחריס, וזה תימה דהא כתב אח"כ בש"ע דעיירי רק בניעור לגסוף וכבר תמה כן בנקב"כ והפרמ"ג מתרץ דברי הע"ז, ואתה תמהת על דברי הפרמ"ג מדבריו בעצמו בסק"ד, הנה המעיין בפרמ"ג דכתב בכוונת הע"ז דהוכיח מדלא כתב המחבר בד"א בניעור בסוף וכו' ומדהתחיל לומר בד"א בלא ניעור מתחילה וכו' הוכיח הע"ז כן ועיין בחוו"ד בביאורים סק"ב מש"כ בכוונת הע"ז ומש"כ ליישב דברי רש"י בסוגיא דעפת חלב דמ' דהחידוש הוא מה דשייכם הכ היתר והוס' תמהו דבפסחים דהה הש"ס זה, וכתבת דרש"י ר"ל דהחידוש הוא לחומרא גם אני אמרתי כן בימי חרפי, אך מלאתי הדברים כתובים בטוב"י מה"ת יו"ד סי' ל"ז בשם בנו הגאון ר"ש לאנדא ז"ל הדו"ש.

שמעון גרינפעלד

סימן סג

סעמיכאלי יל"ו. שנת תער"ג.

לכבוד ידידי הרב המופלג חו"ב וכו' מו"ה **יוסף קרויז** נ"י שו"ב ומו"ץ בק"ק סאמאטאר יע"א.

אחדשה"ט. קבלתי מכתבו שניה וכו' ולא באתי אלא להשיב על הסתירות החזקות שמצא מעכ"ת נ"י על דברי בענין ביאור האיסור של הבנה מש"ק על ימי החול והיא דהקשה מעכ"ת עלי מהך דמבואר במס' בילה ונפסק בש"ע או"ח סימן תנ"ח בהלכות יו"ט לענין בהמה מסוכנת שאסיר לשחטה רק באופן שיהי' אפשר לו לאכול ממנה כזית בשר מבע"י ולדברי דאין איסור הבנה אלא בהס לא יפסיד הדבר לגמרי בלא הבנה א"כ אמאי יהי' אסור לשוחטה הא אין אי הבנה הגיא הלא עכ"ד.

ולק"מ שהרי כל דבריו לא היו אלא במלאכת היתר כמו האי דהוצאת מעיה והדחת כלים דאין בזה מלאכת איסור ורק דאפי' מלאכת היתר אסור לעשות לבנין על ימי החול וכן בנה"ג להבנה יין מיו"ט ה' לחבירו או מש"ק

האיסור משום מלאכה אלא מביא הבנה כמביאה בסימן הק"ג בזה כתבנו הבדתיו דכל שאם לא יזמין לא יהבר תאבד לגמרי אין זה נקרא בשם הבנה אלא בשם הלה ולא גזרו חכמז"ל לאסור בזה, אבל הא אם גבי מסוכנת לשחטה ביו"ט דשחיטה היא מלאכה מן הל"ע מלאכות ואסורה ביו"ט מה"ת כתו בשבת כל שאינה לצורך אוכל נפש דהרי אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד, ורק דלצורך אוכל נפש מותר, אבל הבותה בהמה עריפה ביו"ט או הטורג סיס וכלב ושאר דבר שאינו בר אכילה אי מצד עצמה אי מצד האיסור הרי הויא מלקות, דכיון דאינו אוכל נפש הרי שוב שבת ויו"ט שוים בדבר האיסור, ואפילו בשוחט דבר הראוי לאכילה, ורק שביחט אותה ביו"ט לאחר שכבר אכל ודאי דאמן קיי"ל דמ"מ אינו לוקה משום דקיי"ל כמאן דאית לי' בפסחים דף מ"ז דאמרי' הואיל ואי מקלעי לי' אורחים וכו' מ"מ עיקר הריתר בלא יקרב הוא רק מצד הואיל ומדרבנן מ"מ אסיר דאיסור אינו מצד הבנה מיו"ט על חול בלבדי, רק מצד מה דעושה מלאכה שלא לצורך אוכל נפש ביו"ט דאסור דע"י הריתר של הואיל אינו מותר רק מה"ת אבל מדרבנן מ"מ אסור, ומבואר בתוס' פסחים שם גדולה מזו דאם מבשל סמיך לאכילה בחופן שלא יהי' ראוי לאכילת אורחים בי ביום לוקה אף לדידן ומשום דלא שייך בכה"ג לימר הואיל, ומה"ט מהריס הטולס ביו"ט שהל להיות בע"ש להעמין העשאליגע זמן גדול קודם הגילה כדי שיוכל להתבשל מבעוד יום עד שיהי' עכ"פ כמב"ד ראוי לאכילה, ומשום דהעירוב תבשילין אינו מתיר אלא באם כבר אין כאן איסור דאורייתא מצד הואיל, ועל האיסור דרבנן הנשאר עדיין מועיל שוב העירוב תבשילין אבל באם לא שייך הואיל אין העירוב תבשילין מתיר איסור דאורייתא כמש"כ המג"א בסי' תקכ"ז והעתיקו דבריו כל המחברים האחרונים וא"כ הביאה מסוכנת סמוך לגילה בחופן שא"א כלל לאכול ממנה באותו יום הוא עושה איסור דאורייתא דעושה מלאכה ביו"ט, ואסור אף שיגיע לידי הפסד אם לא ישחוט, משא"כ בשם שהות לאכול ממנה מבע"י אף שבאמת לא יאכל, מ"מ שוב ליכא איסור דאורייתא מעשה הואיל, ודי דבהיתרא הואיל אכתי איכא איסור דרבנן מ"מ שוב התירו בזה משום הפסד ממונו אבל משום איסור הבנה לא מיירי התם כלל, ומשום דבאמת ליכא שם איסור הבנה אלא איסור שביתת מלאכה כנ"ל, והדרבה אם יעיין היעב שם בפוסקים יראה דגם משם יש ראי' לדבריו שהרי לא דברו כלל מענין הבנה רק מענין הואיל, והוא עכ"ת מעשה סברתיו כנ"ל דל"ש הבנה במקום שאין כונתו להבנה רק שלא יפסיד לגמרי את הדבר דהוי רק הלה ולא גזרו עליה ובזה סרה הסגתו גם ממה דבעי' עירוב תבשילין דהתם לולא העירוב תבשילין הי' אסור מעשה מלאכה גמורה שמבשל ביו"ט שהוא ג"כ מלאכה מל"ע מלאכות ואפי' דקיי"ל דהמבשל לצורך היום ג"כ אינו לוקה

בעזהשי"ת

ספר

שאלות ותשובות

השיב משה

חלק א'

אורח חיים

תשובות על ארבעה חלקי שלחן ערוך מחוטבות אחת אל אחת משולבות אשר **השיב משה** לכל דבר הקשה אשר הביאו אל **משה** איש האלקים הי ניהו האי סבא קדישא הרב הגאון הצדיק בוצינא קדישא חסידא ופרישא אור ישראל וקדושו רכבו ופרשו מאור הגולה

מו"ה **משה טייטלבוים** זצוק"ל

הנולד בק"ק **פרעמיסלא** ושימש בכתר הרבנות בק"ק **שינאווא**
ואחר זה היה אב"ד דק"ק **אוהעל** ושם מנוחתו כבוד זי"ע ועכ"י
בעהמ"ח ספר ישמח משה על התורה
ושאר כתבי קדש עודם בכתובים

נוסח שער דפוס ראשון בעיר לעמבערג שנת תרכ"ז

ועתה נדפס מחדש באותיות מאירות עינים
ותוספת מראי מקומות והערות, ומפתחות מפורטים
ותוקנו אלפי שיבושים וטעויות

ע"י נכד המחבר הגה"ק זי"ע
הק' יעקב דוב טייטלבוים

ברוקלין ניו יארק • שנת תשע"ה לפ"ק

כדמשכחן בהלל[פב] ובמגילה[פג]. עכ"ל הט"ז. אם כן ליכא ראיה מכאן[פד]. וגם בלאו הכי, על הטעם שכתב[ו][פה] יש לפקפק, דתירוץ התוס' (ברכות שם) אינו מובן, [דאם נימא] דמשום זה אין מברכין על השינה בסוכה דשמא לא יוכל לישן, אם כן האיך תקנו ברכה על השינה עצמה[פו].

ואדרבה, מהך גופא נראה לי להביא ראיה להיפך[פז]. דבברכות דף כ"א ע"א אמר רבי יוחנן דמברכין בתורה לאחריה קל וחומר מברכת המזון, ודחי לה בגמרא. ואם כן קשה כמו שהקשה הפני יהושע שם, עיין שם[פח], רבי יוחנן במאי מיירי, אי בקריאת התורה דליבור, אם כן האיך יליף מברכת המזון דמדאורייתא הוא לברכת התורה דהוא גופא תקנה הוא[פט], אלא ודאי ד[ב]ברכת התורה דיחיד מיירי רבי יוחנן, והא דאתן לא מברכינן היינו משום דדמו להו בגמרא[צ]. מכל מקום קשה, האיך קסבר רבי יוחנן דמברכין לאחריה בעסק [ה]תורה דיחיד, שהזמן תכלה והוא לא תכלה, אלא ודאי דהיום גורס לברכה שיכלה, ולימוד דכל יום נחשב בפני עצמו[צא]. מיהו גם מזה אין ראיה כל כך, דיש לומר דהוה אמינא דרבי יוחנן [היה] לברך קודם השינה, דכבר דחיתי לסברת התוס'[צב].

הוכחה וראיה ברורה וחלוטה ממשה רבינו שמברכים על התורה אף בלא שינה

ח) מידהו נראה לי להביא ראיה ברורה פסוקה וחלוטה דלאו בהפסק דשינה לחוד תליא מילתא. דהא הפוסקים דכתבו דשינה הוי הפסק, כולם בפה אחד [אמרו] רק שינת קבע ולא עראי (טור ושו"ע שם סי"א), ואם כן הא ברכת התורה יליפינן בברכות [דף] כ"א שם מדכתיב (דברים לב, ג) 'כי שם ד' אקרא הבו גודל לאלהינו', ומפרש רש"י (ד"ה כי): כשבא משה לפתוח בדברי שירה אמר להם לישראל אני אברך ואתם ענו אחרי אמן. והיינו כי שם ד' אקרא בברכה, הבו גודל לאלהינו באמן. מדחזינן שבירך משה, שמע מינה דתורה טעון ברכה לפניה. עד כאן. ומכאן כתבו הפוסקים דברכת התורה לפניה דאורייתא, מדמלינן ליה מקרא בתורה, והרמב"ן (בחיבור המלחמות שבסוף הרמב"ם, עשין מצוה טו) מנה אותו למצות עשה[צג], וכן כתבו האחרונים שהוא דאורייתא[צד]. ועיין בפרי חדש סימן מ"ז (ס"ק) שהאריך להוכיח דברכת התורה דאורייתא, והקרא הנ"ל לאו אסמכתא הוא[צה].

יד משה

פב. בגמ' סוכה (לט. א) דמקום שנהגו לברך אחריו יברך אחריו.

פג. דאמרינן בגמ' (מגילה כא. ב) דמקום שנהגו לברך יברך.

פד. דעדיין יש לומר דבהאיר היום הוי הפסק וצריך ברכה אחרת לפניה, ואעפ"כ אין צריך לברך לאחריה משום שאין מברכין על המצוות לאחריהן.

פה. שלכן אין מברכים לאחריה משום חשש שמא לא יישן.

פו. ברכת המפיל (ברכות ס. ב), וניחוש שמא לא יישן והוי ברכה לבטלה. [אמנם בשיירי כנסת הגדולה (או"ח סי' רלט הגה"ט אות ה) הביא בשם ספר ברכת אברהם (טריוויש, ח"ד סי' קסו) שתירץ כמה תירוצים על קושיא זו, עיי"ש. וכבר האריכו האחרונים בזה, ואכמ"ל].

פז. כלומר, בתחילה כתב רבינו דמהא דקיימא לן שאין מברכין לאחריה יש להביא ראיה לדעת הפרי חדש דבהפסק לחוד תליא מילתא, ועכשיו כותב דאדרבה, דמהא דאמר ר' יוחנן דמברכין לאחריה יש ראיה להיפך, דלאו בהפסק לחוד תליא מילתא, אלא גם היום גורס שתכלה הברכה.

פח. עיין לעיל הערה פ.

פט. עיין שו"ע סי' קל"ט ס"ח דמשום כבוד התורה נתקנה הברכה כשקורא בצבור. ועיין מה שהביא רבינו להלן מהפרי חדש שם סק"ח, דעצם הקריאה בציבור לא הוי אלא תקנה, ומכל שכן הברכה עליה.

צ. דמה למזון שכן נהנה, מה שאין כן בתורה.

צא. ואם כן יהיה מוכח מזה דאם ניעור כל הלילה צריך לברך בבוקר.

צב. שכתבו שאין מברכין לפני השינה מחשש שמא לא יישן.

צג. ז"ל: שנצטוינו להודות לשמו יתברך בכל עת שנקרא בתורה, על הטובה הגדולה שעשה לנו בתתו תורתו אלינו, והודיענו המעשים הרצויים לפניו, שבהם ננחל חיי העולם הבא. וכאשר נצטוינו בברכה אחר כל האכילה, כן נצטוינו בזו. ובפרק ג' של ברכות (כא. א) אמרו, מנין לברכת התורה לפניה מן התורה, שנאמר 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו' וכו'. והעולה מזה, שברכת התורה לפניה, מצות עשה דאורייתא. ובגמרא דבני מערבא (ברכות פ"ז ה"א) אמרו, כתוב בתורה ברכה לפניה, 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו' וכו'. מכל זה נתבאר שהברכה הזו מן התורה.

צד. עיין שאגת אריה סי' כ"ד. פרי מגדים סי' מ"ז משבצות זהב סק"א. ועיין מה שהובא בשערי תשובה שם סק"א.

צה. הפרי חדש הביא שם את הסוגיא דברכות (כא. א): מנין לברכת התורה לפניה מן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא

דוד המלך לא טעים מעולם טעם שינה

ואיתא בברכות [דף] ג׳ ע״ב: ודוד בפלגי דלילה קאי, מאורתא [הוי] קאי, כדכתיב (תהלים קיט, קמז) ׳קדמתי בנשף ואשועה׳, והיינו מתחלת הלילה. ומשני: עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס. ופירש רש״י (ד״ה מתנמנם): היה עוסק בתורה כסוס הזה שאינו נרדם לעולם אלא ניעור לעולם, מכאן ואילך היה מתגבר כארי, והיינו שלא היה ישן כלל שינת קבע, דהאי בכלל קדימה הוא[צז]. ואיתא בשלחן ערוך (או״ח) סימן ד׳ סעיף י״ו דדוד היה נזהר שלא יישן שיתין נשמין, שלא יטעוס טעם מיתה. ועיין שם בהג״ה ובמגן אברהם ס״ק י״ו, דמסקנא דמילתא, דמעלה זאת אינו אלא לדוד וכיוצא בו, אבל סתם בעל נפש אין צריך להחמיר אלא ביום[צח].

ועיין שם בבית יוסף (ד״ה ואם הבכים) בשם הזוהר (ח״א רז, א), דעד שיתין נשמין חסר חד איהו חי, ומתמן ולהלאה טעים בר נש טעמא דמותא, ושליט ביה סיטרא דרוחא מסאבא, ודא הוה נטיר דוד מלכא דלא יטעוס טעמא דמותא, ולא ישלוט ביה רוחא דמסאבא. עכ״ל הצריך לענינינו.

לא יעלה על הדעת שמשה רבינו לא ייזהר מלישן שיתין נשמין

ואיננו רואה שיעלה על דעת שום בר שכל, שמשה אדונינו, מובחר אנושי[צט], רבן של כל הנביאים[צט], נאמן בית[ק], לא יזהר בזה ח״ו. ובודאי כל מה שאנינו באחד מבני עליה ודאי דמשה כללין דכולהו[קא], ובפרט כי הוא היה מזומן ועומד, מחמת שאינו צריך להתפשטות הגשמיות[קב], כי הוא [היה] מופשט ועומד תמיד מושלל מכל גשמיות, עד ששב

יד משה

הבו גודל לאלהינו. אמר ר׳ יוחנן למדנו ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר וכו׳, וכתב על זה: זאת הסוגיא מוכחת בהדיא דברכת התורה לפניה הויא דאורייתא, ואע״ג דבריש שלשה שאכלו מפיק ר׳ אבהו ברכת זימון מהאי קרא דהבו גודל, יש לומר דאסמכתא בעלמא היא, אי נמי אנן מפקינן ליה מגדלו לה׳ אתי כדמסיק רב אשי ורבי בברייתא. אך ראיתי להרב פני משה בתשובה (ח״א שאלה ח) שכתב דהרמב״ם והטור ז״ל מדסתם לן סתומי ולא כתבו דהויא דאורייתא משמע דס״ל דהויא דרבנן, והך סוגיא דמייתי מקרא דהבו גודל לאסמכתא בעלמא נקטיה וכו׳, ועוד כתב לקמן וז״ל השתא נקטינא ליה (כירושלמי) דקל וחומר דר׳ יוחנן כלו הוא ק״ו דרבנן, עד כאן. והפרי חדש דוחה שם את דבריו ומסיים: אלא ודאי דהך סוגיא הוא יתד בל תמוט דס״ל דברכת התורה לפניה הויא דאורייתא, וכן מוכח מהא דגרסינן בהפועלים (כ״מ פה, ב) ובאלו נדרים (נדרים פא, א) והביאו הטור [על הכתוב (ירמיהו ט, יב)] ׳על עזבם את תורתי׳ אמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחילה, אלמא דברכת התורה לפניה הויא דאורייתא. ואולי הטור כיון שהביא ההיא דנדרים ממילא משמע דהויא דאורייתא ולא הוצרך לפרש יותר. וכיון דהרמב״ן ז״ל ובעל החינוך והרשב״א ז״ל בחידושיו לפ״ג שאכלו ס״ל דהויא דאורייתא וכמו שכתב הרב הנזכר ז״ל, ולא אשכחינן מאן דפליג עלייהו בהדיא, והך סוגיא דמייתינן מוכח הכי בלי ספק, מילתא דפשיטא דהכי נקטינן, ונפקא מינה למי שספק לו אם בירך ברכת התורה או לא שחייב לחזור ולברך כל הברכות וכו׳.

צז. בכלל מה שאמר דוד ׳קדמתי בנשף׳.

צח. דברי המג״א הובא לעיל הערה ס, עיין שם.

צט. עיין מה שכתב רבינו בספרו תפלה למשה על תהלים (צ, א) על הפסוק ׳איש האלקים׳, וז״ל: איש אלקים דרשו פטרון, ר״ל איש חשוב, דהיינו איש שאין על גביו אלא אלקים, שהוא מובחר מין האנושי. ולדעתי הכי פירושו, איש שאין כמוהו באנשים מובחר היצורים כמו אלקים, שאין כמוהו באלקים, היינו בכל הכחות שלמעלה.

צט. על פי לשון המדרש בכמה מקומות: שהרי משה רבן של כל הנביאים (שמות רבה כא, ד. דברים רבה א, י. ב, א. ועוד). וז״ל רמב״ם הל׳ יסודי התורה (פ״ז ה״ו): כל הדברים שאמרנו, הם דרך נבואה לכל הנביאים הראשונים והאחרונים, חוץ ממשה רבינו רבן של כל הנביאים. ובפרק כ״ה מהל׳ סנהדרין (הל׳ ב) כתב: צא ולמד ממשה רבן של כל הנביאים. וכן הוא לשון הרמב״ם בהרבה מקומות בספריו.

ק. על פי במדבר יב, ז.

קא. עיין מה שכתב רבינו בספרו ישמח משה על התורה פרשת ויקרא בתחילתו, וז״ל: שהוא היה כללא דכולהון, כמ״ש בזוהר (ח״ב קצא, ב) בפסוק וקבל היהודים. ומרן בעל ויואל משה זי״ע הביא דברי רבינו אלה (ויואל משה ח״א סי׳ לז) והוסיף: וכל המדריגות שהיו לשאר בני עליה חוץ ממלך המשיח הכל היה למשה רבינו ע״ה.

קב. ז״ל הרמב״ם הל׳ יסודי התורה שם: ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים כו׳, כל הנביאים אין מתנבאים בכל עת שירצו, משה רבינו אינו כן, אלא כל זמן שיחפוץ רוח הקודש לובשתו, ונבואה שורה עליו, ואינו צריך לכוין דעתו ולהזדמן לה, שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד כמלאכי השרת, לפיכך מתנבא בכל עת כו׳, לפיכך פירש מן האשה לעולם, ומן הדומה לו, ונקשרה דעתו לצור העולמים, ולא נסתלק מעליו ההוד לעולם, וקרן עור פניו, ונתקדש כמלאכים.

אלו השכל והמשכיל והמושכל אחד, מחמת שלא נפסק הקשר כרגע[קג]. וזה ברור.

ועוד ראיה[קד], דהא יש להבין, דהרמ"א (שם) מיקל שבעל נפש אין צריך ליזהר רק ביום, ויש להבין למה, כיון דשריא סטרא דמסאבא בשיתין נשמין, כמו שכתב הרב בית יוסף בשם הזוהר, אם כן למה לא יזהר בלילה דלא להשליט ביה סטרא דמסאבא[קה]. אלא ודאי צריך לומר דהוי כמו דבר שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה, דדבר קשה עד מאד הוא שלא ליתן בלילה שיתין נשמין, והיינו מחמת עב טיט הגשמיות וטבע ובהמיות[קו], מה שאין כן משה אדונינו דמופשט מכל גשמיות, ודאי דדבר קל היה לו, ואם כן הוי מיוב אצלו להיזהר בזה. וזה ברור.

ואם כן אין יברך ברכת התורה, בברכה ראשונה שבירך בשעת קבלת התורה היה נפטר בו עד יום מותו, כיון שלא הפסיק כלל, ולמה בירך בשעה שבא לפתוח בדברי שירה קודש מותו. אלא ודאי דלאו בהפסק לחוד תליא מילתא, רק דהיום גורם [גם כן] לברכה שיבוא.

ט) **ואין** לומר דהא דבירך משה היינו על קריאת התורה בציבור, דצריכה ברכה לפניה אף אם בירך בשחרית. זה אינו, דברכה שלפני קריאת התורה בציבור אינה אלא תקנה מפני כבוד הציבור, כמו דאיתא בהרא"ש מסכת ברכות דף י"א (פ"א סי' יג)[קז], ובט"ז אורח חיים סימן קל"ט ס"ק (ב') [ז'][קח], ובפרי חדש סימן הנ"ל ס"ק ח'[קט], דעיקר

אין לומר דבירך משה על קריאת התורה בציבור דברכה זו היא תקנה מדרבנן מפני כבוד הציבור

יד משה

קג. ז"ל רבינו בספרו ישמח משה על התורה פרשת חוקת (באופן ג' על המדרש): בהקדים מ"ש הטעם שלא נתגלה רק למשה הטעם של פרה אדומה, משום דבשום חכם אין החכמה והמדע קנין עצם, רק קנין חוצץ, כיון שהוא רק כמו שיברק עליו הברק, פעם יציץ ופעם יעלם. אבל כשיתאר הנפש עומדת בעצמותה, אז עצם מציאותה השגת דבקותה בכל יתברך, דהוא יתברך איננו מושג לשום נברא, רק את דבקותה בכל יתברך משגת, והיא עצמותה, ואם כן העצמות מושג וההשגה היא עצמותה, ומה משגת את עצמותה – את דבקותה בכל יתברך, ואם כן המשיג והמושג וההשגה אחד, והיינו שכל ומשכיל ומושכל אחד כו'. והדבקות הנ"ל היא עצם מציאותה, לכך כל הנביאים היו צריכים הכנה לנבואתם, לפי שלא היו בחינת חיותם במדריגה המשכיל ומושכל ושכל אחד, וגם היה על ידי אמצעות השתלשלות, לפי שלא היה בהם הדבקות האמיתי הנ"ל. מה שאין כן משה עבד ה' שלא היה צריך שום הכנה, והיה מזומן ועומד, ונאמר לו (דברים ה, כח) 'ואתה פה עמוד עמדי', היינו שזכה לדביקות האמיתי בחיים חיותו, עד שיפול עליו שם השכל והמשכיל והמושכל אחד, ולכך היתה נבואתו בלא אמצעי רק פה אל פה, ושכינה מדברת מתוך גרונו של משה, שהתנבא בזה. ועיין עוד בדברי רבינו לעיל בתשובה סימן א' שהאריך בביאור ענין שכל משכיל ומושכל אחד.

קד. שמשה רבינו היה נזהר שלא ישן כשיתין נשמין אפילו בלילה.

קה. ומהאי טעמא כתב הפרי מגדים דלדעת הב"י בעל נפש צריך להחמיר גם בלילה.

קו. אולי צ"ל: הבהמיות.

קז. ברא"ש כתב: מי שהשכים ללמוד קודם שילך לבית הכנסת ובירך על התורה, כשקורא פרשת קרבנות בבית הכנסת אינו צריך לחזור ולברך. ואע"פ שאותו שקורא בתורה חוזר ומברך אשר בחר בנו אע"פ שכבר בירך כל הברכות קודם פרשת קרבנות, לא דמי, דאותה ברכה נתקנה על קריאתו בצבור, כמו שנתקנה ברכה לאחריה, וכמו שתקנו אשר בחר בנביאים למפטיר.

קח. המחבר כתב שם בסעיף ח': אפילו בירך ברכת התורה לעצמו ותיכף קראוהו לקרות בתורה, צריך לחזור ולברך אשר בחר בנו, כשקורא בתורה, דמשום כבוד התורה נתקנה כשקורא בצבור. וכתב הט"ז שם: דבר זה כתוב בטור, שאחיו הר"י נסתפק. וז"ל: נסתפקתי אם יש לו לברך אשר בחר בנו. אם נאמר שאין לחלק, הואיל ותקנו ברכה זו על קריאתה בצבור יש לו לברך אף על פי שכבר בירך, או נאמר ודאי אחת מהן לבטלה, דהיאך יברך ברכה אחת פעמיים בלי הפסק בנתיים בזה אחר זה. שאלתי את פי אדוני אבי הרא"ש, ואמר לי שיש לו לברך, כי לא חלקו חכמים, עכ"ל. משמע שאם יש הפסק בנתיים אין לו ספק, דודאי נתקנה בצבור על זה, ולא מהני ברכה שמברך על לימודו ביחידות על מה שיקרא בצבור. אלא שאם לא הפסיק כלל בנתיים נסתפק אם היתה תקנת חכמים גם על זה. ובודאי היה יכול לצאת מידי ספק זה באם היה אומר פסוק אחד בנתיים דרך הלוכו לקרות, אלא שהיה מסתפק אם צריך לזה או די בכך במה שיאמר פעם שנית הברכה בלי הפסק. ועל זה השיב הרא"ש דבאמת אין חילוק, ואין צריך שום הפסק בנתיים.

קט. על דברי המחבר שם סעיף ח' (הובא בהערה הקודמת) כתב הפרי חדש וז"ל: כתב בספר באר שבע בחידושיו

קריאת התורה בציבור לא הוי אלא תקנה קי, מכל שכן הברכה. ואם כן אף מה שאומר [משה רבינו] בציבור אין לו ברכה מדאורייתא אם בירך כבר, כמו שכתב הפרי חדש עיי"ש קיא, ואם כן איך יתפרש זה בתורה קיב. דאף תקנה שתיקן משה בעצמו לא הוי אלא דרבנן קיג, כמו שכתב הרמב"ם בספר המצות בשורש השני דדבר הנלמד בי"ג מדות אפילו היה המוציא משה בעצמו לא הוי אלא דברי סופרים, והוא הדין ד'תקנה' שתיקן לא הוי אלא דרבנן. ואף בשורש הראשון כתב שכל מה שסדרו או שתקנו 'אחר' משה, לאו דוקא [הוא] קיד, כמו שכתב הרמב"ן שם בשורש השני (דף כז, ב) להדיא: ואפילו תקנותיו של משה רבינו בעצמו מדרבנן הן, כמו שאמרו (ירושלמי כתובות פ"א ה"א) משה תיקן להם שבעת ימי המשתה, ושבעת ימי אבילות, והם דרבנן (מו"ק יח, ב). וכן משה תיקן לישראל שיהא שואלין ודורשין כו' (מגילה לג, ב) ועיין שם. ואינו ראוי להתפרש בתורה, דכל המפורש בתורה דאורייתא הוא, דגם לפסוקים המפורשים בגמרא הסכימו שם הרמב"ן ומהר"י דיליאון ז"ל (מגלת אסתר שם) שהוא דאורייתא, מכל שכן המפורש בתורה. והא דמפקינן (מגילה שם) מ'וידבר משה את מועדי ד'' כו' (ויקרא כג, מד), שמשה תיקן לישראל שיהא שואלין ודורשין הלכות פסח בפסח כו', ודאי אסמכתא בעלמא הוא, אבל הכא כבר הוכיח הפרי חדש (סי' מז ס"ק) דלאו אסמכתא הוא קטו.

ואם כן נתבאר בעזרת השם בציור שאין בה שום ספק כלל, דאף בלא הפסק שיהא צריך לברך קטז. וזו ראיה שאין להשיב עליה לענ"ד קיז. וד' יצילני משגיאות.

יום ב' ג' ימים לירח שבט תקמ"ז לפ"ק.

ה"ק משה בהרבני מוהר"ר צבי הירש נ"י

יד משה

לפרק היה מביא (סוטה מא, ב ד"ה לפי), דאף על גב שכבר בירך ברכת התורה בשחרית ביחיד, אפילו הכי חייב מן התורה לחזור ולברך ברכת התורה לפניה על קריאתה בציבור. והאריך בזה. וטעות הוא בידו, דהא עיקר קריאה בספר תורה בציבור לא הוי אלא תקנתא, כדאיתא בסוף פרק מרובה (ב"ק פב, א), ובירושלמי פרק הקורא עומד (מגילה פ"ד ה"א). וכן כתב הכסף משנה (הל' חנוכה פ"ג ה"ו). דאטו מי נימא דקריאת התורה בשבת ושני וחמישי דתקנת משה היא שאינה מדברי סופרים. ושוב מצאתי לו בריש פרק ואלו נאמרים (סוטה לג, א ד"ה כל) שכתב דהוי דומיא דברכת המזון, שאם הוא רוצה לקרות מעצמו בבית הכנסת חייבתו תורה לברך. וגם זה אינו כלום, אלא בכל גוונא מדרבנן היא. ועיין עוד שם מה שכתב בביאור דברי ה"ר יחיאל שהובאו בהערה הקודמת.

קי. עיין בבא קמא (פב, א). והובא בדברי רבינו לעיל.

קיא. וז"ל שם: דאטו מי נימא דקריאת התורה בשבת ושני וחמישי דתקנת משה היא שאינה מדברי סופרים (כנ"ל הערה קט).

קיב. בפסוק 'כי שם ה' אקרא'.

קיג. כלומר, דאין לומר דשאני תקנה זו, הואיל ותיקנה משה בעצמו אפשר שיתפרש בתורה, דזה אינו, דאף תקנה שתיקן משה בעצמו לא הוי אלא דרבנן.

קיד. כלומר המלים 'שתקנו אחר משה' שכתב הרמב"ם לאו דוקא הן, אלא גם תקנותיו של משה רבינו בעצמו הן מדרבנן.

קטו. כנ"ל בהערה צה.

קטז. והאחרונים כתבו עוד שכן הוא גם על פי סוד שצריך לברך אף בניעור כל הלילה. עיין בשערי תשובה סימן מ"ו ס"ק י"ב שהביא מספר פרי עץ חיים להרב ר' חיים ויטאל שכתב: והנה כל הח"י ברכות השחר עד סוף כל ברכות התורה חייב כל אדם לברך בכל יום, אפילו שלא נתחייב בהם ביום ההוא, כגון שלא ישן בלילה כל עיקר, או לן בכסותו או באזורו ומצנפתו או לא התיר מנעליו, והטעם, כי לא נתקנו אלא על מנהגו של עולם ולא על כל אדם בפרטות, ועוד כי כולן יש בהם רמז אל אורות העליונים ואין ראוי לבטל כו'. וכן כתב בשער הכוונות להרב ר' חיים ויטאל ענין ברכת השחר. וכן כתב בסידור הרב (סוף הל' ברכות השחר). ועיין עוד מה שהביא בכף החיים בסימן מ"ו אות מ"ט.

קיז. וכן פסקו הרבה אחרונים להלכה למעשה כדעת רבינו שגם בניעור כל הלילה צריך לברך ברכת התורה, וכמה מהם יסדו דבריהם על דברי רבינו בתשובה זו, עיין בשו"ת תורת יקותיאל או"ח סי' י' (ד"ה ונכון דבר ה'), ועוד. וכן הורה למעשה מרן בעל ויואל משה זי"ע, כמובא במחזור דברי יואל לחג השבועות (אות כח). [אמנם בין האחרונים יש כאלו הסוברים כן מטעם המג"א דברכת התורה דומה לברכות השחר, או משום דבכוונה תליא מילתא, וגם יש עוד טעמים באחרונים למה צריך לברך אף בניעור כל הלילה].

בלילה ודאי שלא ק"ש שעל המטה ברגע חצות קודם תיקון חצות עכ"ל הרי שדעתו באמת לומר אף בגיעור, ומשמע קצת דקאי גם על ברכת המפיל.

אך אנחנו נוהגים שלא לומר, ונראה הטעם משום דהוספין מ"מ שמא הוא באמת ברכת הנהנין, ודווקא כשיש ונהנה, ובפרט לפמ"כ דאין הברכה זו רק רשות, וודאי אפילו בגדנוד קצת ספק אין לברך, ועכ"פ גם מדבריו אלו משמע דעכ"פ ביום ואף בלילה אחר חצות שוב אין לברך, והדרין לדמעיקרא דכיון דלאו ברכת הנהנין הוא, ורק ברכת השבח על טובו של עולם, א"כ שפיר י"ל דאין הברכה זו רק רשות בעלמא, כמו כל הברכות המבואורות בשו"ע או"ח הרואה את חבירו ורואה את המלכים או בריות משונות, שאנו רואים שאין העולם נזהרים לברך אותם, ולית מאן דמוכיח על זה, ובעכ"ח כנ"ל דכל הברכות הללו שאינן ברכת המצות ולא ברכת הנהנין הם רק רשות, כל זה כתבתי לייסד מנהג פשוטי עם אשר כמדומה לי שאינם נזהרין בברכה זו.

ב) ואשר שאל בענין מי שגיעור כל הלילה ולומד, ובאמצע הלימוד עלה עמוד השחר, וכן אם רוצה לשכב ולומר ק"ש, אם מחויב לומר ברכת התורה מקודם, הנה כבר נשאלתי ע"ז מתלמידי אשר הוא עתה רב בק"ק ט' באגדאן נ"י זה י"א שנה (עיין שו"ת מהרש"ג מ"א או"ח סימן ס"ב) והשבתי לו אז דעתי שרשאי הוא לומר ק"ש אף בלי ברכת התורה, וטוב יותר שיאמר ברכת התורה לאחר שינה כשיקוים משנתו, כמו שיאמר אז שאר ברכות השחר, והשבתי לו אז מילתא בטעמא, ועתה קשה לי לכפול הדברים, ועכ"פ כדעתי אז כן דעתי עתה, אף שראיתי בספר נהר שלום סימן ט"ו סע"ד שמשמע מדבריו דכשעלה עמוד השחר צריך לומר גם ברכת התורה, מ"מ י"ל היינו באין רצונו לישן אח"כ שינת הקבע, אבל באם רצונו לישן אחר ק"ש שינת קבע אפשר גם הוא מודה שטוב יותר להמתין עם ברה"ת עד לאחר קימה מן השינה, בפרט שגם שאר ברכות השחר יאמר אז כנ"ל.

ידידו דו"ש וש"ת בלונ"ח

שמעון גרינפעלד

סימן ו'

(15)

אמירה לעכו"ם בשבת ובשאר איסורין

הנה כבר האריכו בענין אמירה לעכו"ם באיסורים, וכתבתי בפנקס שלי בשנת התחלת תרע"ד, ולא באתי אלא להוסיף איזה דבר שנתחדש לי עתה בלמדי עם התלמידים ענין שליחות והוא, בבבא מציעא (דף ל' ע"א) איתא איבעי' להו אי אמירה לעכו"ם בשאר איסורים אסור או רק בשבת החמירו משום דהוא איסור סקילה, או דילמא בכל איסורים ג"כ אסור אמירה לעכו"ם, והנה כתבתי להקשות איך יעלה על הדעת להסתפק ולומר דאפשר בשאר איסורים שבתורה אמירה לעכו"ם מותר לגמרי, א"כ יהא מותר לומר לעכו"ם שיהרוג את הישראל או שיכה וימסור אותו והדומה לזה, והא בש"ס בפ"ב דקידושין (דף מ"ג ע"א) גבי שמאי הזקן דאומר המשלח את העכו"ם להרוג את הישראל דהמשלח חייב דמתרץ הגמ' בחד תירוץ דהאי חייב היינו בדיני שמים, ועל זה פריך בגמרא מכלל דלת"ק בדיני שמים נמי פטור ופירש"י בחמי' ומתרץ בגמרא דינא רבא ודינא זוטא איכא ביניייהו, הרי מוכח מגמרא זו דא"א כלל לומר דהמשלח להרוג את ישראל שלא יהי' עליו עונש בידי שמים, ומשמע מזה דוודאי איכא איסור בחי שלא שליח ע"ז. וא"כ איך אפשר להסתפק שאמירה לנכרי בזה יהי' מותר אף מדרבנן [והגם דהגמ' שם מיירי משליח לדבר עבירה ע"י ישראל שהרי על זה נשנה בהברייתא פלוגתא דת"ק עם שמאי הזקן], מ"מ משמע וודאי דע"י עכו"ם ג"כ לא עדיף מע"י ישראל, והרי גבי אורי' דנאמר אותו הרגת בחרב בני עמון ע"י עכו"ם היתה ההריגה, והנה כתבתי שם לייסד דלאו כל האיסורין שבתורה שוין, ולא על זה אשר צותה התורה שלא להרוג את ישראל או שלא לחבול אותו או שלא לגנוב ממנו ושלא להזיק אותו, ע"ז לא קא מיבעי' לי' אי אמירה לעכו"ם אסור בזה דוודאי אסור אפילו מדאורייתא, כיון דמ"מ הישראל ניזק על ידו, והאיבעי' בש"ס לא קאי רק על לאוין שאין הקפידה רק על המעשה שהישראל לא יעשה דברים כאילו, בזה קא מיבעי' דאפשר באומר לעכו"ם שיעשה אותם אפשר דאפי' איסור דרבנן ליכא ע"כ.

תלק ד